

Democratization, Marketization, and the Third Sector* Egy mellőzött szektorról

Tenth International Conference of the International Society
for Third Sector Research (ISTR), Siena, 2012. július 10–13.

A nonprofit vagy harmadik szektor kutatóinak világszervezete (*International Society for Third Sector Research, ISTR*) alapításának 20. évfordulóját ünnepelte a Tosz-kánában tartott 10. konferenciáján. A világ 66 országából érkezett több mint 600 résztvevő (köztük egyedüli magyarként e sorok írói) összesen 162 szekció-előadást tartott, 13 poszttert állított ki, és három nagy ívű plenáris előadást hallgathatott meg. A két évente megrendezett ISTR-konferenciák kutatókat és gyakorlati szakembereket kapcsolnak össze a tudományos és a szakmai közélet különböző területeiről. Az idei konferencia témakörei felölelték a civil társadalom, az állampolgárság és a demokrácia aktuális kérdéseit. Az előadók foglalkoztak az értékelés, a legitimáció, az elszámoltathatóság kérdéseivel, valamint a szektor társadalomra gyakorolt hatásával, a társadalom férfi–női ügyeivel, vezetési módszerekkel és gyakorlattal. Az örökzöld témák (például filantrópia, önkéntesség) mellett napjaink új tendenciái (szociális vállalkozás, szociális gazdaság, hibrid szervezetek) egyaránt központi témák voltak e nagyszabású tudományos rendezvényen. A bőséges választékból írásunkban értelemszerűen a közgazdasági szempontból releváns kérdéskörökre összpontosítunk: áttekintjük a meghatározó irányzatok fő jellemzőit, és bemutatjuk a legfontosabb kutatásokat. Tájékoztatónk megírására elsősorban az ösztönzött bennünket, hogy a hazai közgazdaság-tudomány csupán jelentéktelen figyelmet fordít a nonprofit szervezetek tanulmányozására.

Elöljáróban tisztázzuk, mit is takar a nonprofit szervezetek fogalma! A nemzetközileg elfogadott definíció szerint a nonprofit szervezet olyan egység, amely

- többé-kevésbé állandó struktúrával rendelkező, tartósan fennálló intézmény;
- az államtól független, nem része az államapparátusnak;
- nem osztja ki a nyereségét, hanem visszaforgatja azt a szervezeti célok megvalósítására;
- önszabályozó: kívülről nem irányítják (csak törvényességi szempontból ellenőrzik);
- jelentős mértékben számít önkéntesek munkájára (*Salamon–Anheier* [1992]).

* A szerzők köszönetet mondanak a 101886. ny. számú OTKA-projekt támogatásáért.

Miért célszerű az eddigieknél jobban odafigyelnünk e szektorra? Erre a kérdésre a nonprofit szervezetek erősödő gazdasági szerepe a legtömörebb válasz.

A szektor fejlődésének legfontosabb mutatói a szervezetek számának és a bevételének alakulása. Például az Egyesült Államokban a nonprofit foglalkoztatás minden területen növekedett 2000 és 2010 között, miközben a hagyományos (*for profit*) szektor ugyanebben az időszakban hanyatlást mutatott. A Johns Hopkins University által publikált felmérés szerint 2011-ben a megkérdezett nonprofit szervezetek több mint 40 százaléka növelte az alkalmazottainak számát, míg ez az arány 2010-ben csupán 34 százalék volt (*Salamon és szerzőtársai* [2012]). A megkérdezettek 43 százaléka 2012-ben is bővíteni szándékozik a munkaerő-állományát, tehát a trend folytatódik. Az Egyesült Államok gazdaságában ennek hatása számottevő, ugyanis – csaknem 11 millió alkalmazottal – a nonprofit szektor a harmadik legnagyobb foglalkoztató!

Hasonló irányú fejlődés figyelhető meg Magyarországon is: hivatalos adatok szerint 1993 és 2010 között a szervezetek száma közel 90 százalékkal, a bevételek reálértéke pedig több mint 90 százalékkal emelkedett. Érdemes figyelni, hogy a válság után, 2010-ben az előző évihez viszonyítva a szektor bevétele 6 százalékkal növekedett. Bővült a foglalkoztatás is: gyors ütemű létszámnövekedésnek köszönhetően 2010-ben 65 ezer szervezet háromszor annyi munkavállalónak biztosított állást, mint 1993-ban. 2009-ről 2010-re a szektorban foglalkoztatottak száma 9,2 százalékkal nőtt. A szektor mintegy 143 ezer dolgozója közül több mint 96 ezer fő főállású alkalmazott. Az önkéntesek számát 418 ezer főre becsülik (*KSH* [2011]).

A konferencián elhangzott előadások egybeeső megállapítása volt, hogy a szektor „üzleti forgalma” (vagyis a nyújtott szolgáltatások díjából, befektetésekből, termékértékesítésből származó bevétele) szakadatlanul növekszik. Mindez jelentős mértékben köszönhető annak is, hogy a szektor szervezetei rugalmasak, és termékeiket, szolgáltatásaikat olyan ügyfeleknek értékesítik, akiknek szükségük van rájuk, és fizetni is tudnak értük (*Salamon* [2012]).

Az első plenáris előadó, *John Keane*, a politikatudomány professzora (University of Sydney, Wissenschaftszentrum Berlin) *Joseph Schumpeter Kapitalizmus, szocializmus és demokrácia* című könyvét felidézve adott helyzetelemzést napjaink világ-gazdaságáról. Keane az eredeti mű három fő, jövőbe látó gondolatára koncentrált: a kapitalizmus időről időre visszatérő válságaira, a szocializmus bukására, valamint a demokrácia jövőjére. Rávilágított arra, hogy Schumpeter nem látott előre két fontos trendet: a civil társadalom és a kormánytól független nonprofit egyesületek jelentőségének növekedését, illetve a demokrácia ellenőrző szerepének a megnövekedését.

A konferencia kiváló alkalmat adott arra is, hogy a helyi olasz kérdésekkel foglalkozó kutatásokat megismerjék a külföldi résztvevők. Így betekintést nyerhettek az olasz nonprofit szektor válság utáni állapotába. Hagyomány, hogy az ISTR világkonferenciáin a rendező ország nonprofit szektora kerül rivaldafénybe, s ilyenkor erősödik iránta a kutatói érdeklődés is. Ez történt Magyarországon is, az ISTR első, 1994. évi pécsi konferenciáját megelőző és követő néhány évben.

A gazdaság különböző szektoraihoz tartozó szervezetek együttműködésének vizsgálata mintegy negyedszázada izgatja a nonprofit szektor kutatóit. E téren az alapo-

kat David Billis, a London School of Economics Centre for Voluntary Organisations (CVO) alapító igazgatója fektette le a „világok és zónák” létezésére irányuló vizsgálatának publikálásával (Billis [1992]). Itt a négy szektor (a kormányzati és az üzleti bürokrácia, a brit szóhasználatnál önkéntes, valamint a személyes világ) metszéspontjaiban elhelyezkedő zónák (szám szerint öt) jelentették a hibrid szervezeti típusok első megjelenési formáit. A David Billis által szerkesztett friss tanulmánykötet a vegyes jellegű szervezetek elméletének, működésének számos, elsősorban Nagy-Britanniából származó új elemét (mint a bizalmon alapuló együttműködés, a hibrid szervezetek kormányzásának kérdései, a marginalizált többség megszervezése az önkéntes munkában) elemzi terepkutatások alapján (Billis [2010]). A hibridizáció témája a konferencia három párhuzamos szekciójának számos előadásában is felmerült. A kutatók a szektorok közötti együttműködés szinergikus hatásait keresték: milyen szerepet játszik a folyamatosan változó harmadik szektor a kormányzati és a versenyszféra „dialógusának” fejlesztésében, a kölcsönösségi kapcsolatok olyan erősítésében, amely a harmadik szektor nélkül nem jönne létre. Az egyik előadó Mexikóból származó tapasztalatok alapján bizonyította, hogy a társadalmi szintű problémák megoldásához valamennyi szektor új alapokon szerveződő kooperációja szükséges.

Az utóbbi évek kutatásainak egyik nagy érdeklődést kiváltó témaköre a szektor professzionalizációja, ezzel összefüggésben a vezetői módszerek egyre elterjedtebb használata (Maier–Meyer [2011]). E beszámoló készítői – a konferencia Managerialism: The Old and New Concepts című szekciójában a Towards Professionalism. Evidence of NPOs’ Organization Development Projects című – előadásukban megállapították, hogy napjainkban a szektor szervezetei erősebben alkalmaznak vezetői módszereket, hatékonyabb struktúrák megteremtésére, hatékonyabb működésre törekednek. A professzionalizálódás a nonprofit szervezetek esetében a működési környezetükben (standardok megléte, tudáscsere más szervezetekkel stb.), a szervezeten belüli szaktudásban (Dobrai–Farkas [2008]), a kormányzásban (vezetési struktúra, vezetők képzettsége), valamint az alkalmazott vezetői módszerekben (stratégiaalkotás stb.) érhető tetten (Mannsky–Siebart [2010]). Hokyu Hwang és Walter W. Powell egy korábbi munkában hangsúlyozza, hogy a professzionalizálódás főállású, jól képzett emberek alkalmazását is igényli (Hwang–Powell [2009]). Ezzel párhuzamosan erősödik e szektorban is a teljesítményorientáció, a szervezeti kompetenciák, kapacitások fejlesztésének igénye. Így nemcsak egyes funkcionális területeken kell szakértőket alkalmazni, hanem egyre inkább szakemberek kerülnek a nonprofit szervezetek vezetői pozícióiba is. Emiatt azonban alig elkerülhető veszély az önkéntesek szerepének visszaszorulása.

A szektor jövője – kimondva vagy kimondatlanul – a konferencia valamennyi előadóját foglalkoztatta. A Lester Salamon professzor (Johns Hopkins University, Baltimore), az ISTR-konferenciák jól ismert szereplője által felvázolt forgatókönyvek számos szekció-előadásban visszatértek. Vajon megtarthatja-e a nonprofit szektor hagyományos küldetését, és továbbra is a jótékony célú adományozásra helyezheti a hangsúlyt, önkéntesek munkájára építve, vagy egyre inkább rászorul az üzleti szektor támogatására? Ez a dilemma egyelőre bőségesen kínál elemzési témát a szektorral foglalkozó szakemberek számára. Elsősorban a fejlett nonprofit szektort

működtető nyugat- és észak-európai országokból származó kutatók hoznának létre a hagyományos nonprofit szektor helyett új szociális vállalkozásokat vagy hibrid szervezeteket, azaz a szociális küldetést tudatosan összekapcsolnák az üzleti célokkal. A nonprofit szervezetek látható sikerei, „üzleti forgalmuk” és alkalmazotti létszámuk növelése ellenére szükségesnek tűnik újragondolni társadalmi és gazdasági szerepüket, a polgárokhoz, a kormányokhoz, az üzleti szférához fűződő kapcsolataikat, valamint működési módjukat. Lényegében ez a nonprofit szektor kutatóinak üzenete a jövő számára – az ISTR 10. konferenciáján elhangzottak alapján.

Hivatkozások

- BILLIS, D. (szerk.) [2010]: Hybrid Organizations and the Third Sector. Palgrave-MacMillan.
- BILLIS, D. [1992]: Organising Public and Voluntary Agencies. Routledge, London.
- DOBRAI Katalin–FARKAS FERENC [2008]: Knowledge-Based Organizations: Examining Knowledge Processes in Public-Serving Nonprofit Organizations. International Journal of Knowledge, Culture and Change Management, Vol. 8. No. 2. 9–22. o.
- HWANG, H.–POWELL, W. W. [2009]: The Rationalization of Charity: The Influences of Professionalism in the Nonprofit Sector. Administrative Science Quarterly, Vol. 54. 268–298. o.
- ISTR [2012]: Tenth International Conference, Siena, Italy, July 10–13, 2012 ISTR Working Papers, Vol. VIII.
- KSH [2011]: A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői 2010-ben. Statisztikai Tükör 2011/90. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit10.pdf>.
- MAIER, F.–MEYER, M. [2011]: Managerialism and Beyond: Discourses of Civil Society Organization and Their Governance Implications. Voluntas, 22. 731–756. o. DOI 10.1007/s11266-011-9202-8
- MANNSKY, A.–SIEBART, P. [2010]: Trends in der Professionalisierung in Nonprofit-Organisationen. PWC, Frankfurt am Main.
- SALAMON, L. M. (szerk.) [2012]: The State of Nonprofit America. The Brookings Institution Press, Washington, D.C.
- SALAMON, L. M.–ANHEIER, H. K. [1992]: In Search of the Nonprofit Sector II: The Problem of Classification. The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies, Baltimore.
- SALAMON, L. M.–SOKOLOWSKI, S. W.–GELLER, S. L. [2012]: Holding the Fort: Nonprofit employment during a decade of turmoil. Nonprofit Employment Bulletin, Vol. 39. január, Johns Hopkins University.

Farkas Ferenc–Dobrai Katalin